

Artikkeli

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

Paperittomien maahanmuuttajien digitaaliset kuilut Suomessa

Tutkimme Suomessa ilman viranomaisten lupaa asuvien maahanmuuttajien internetin ja sosiaalisen median käyttöä ja tähän liittyvää viestintää: kenellä näistä paperittomista oli mahdollisuus käyttää internetiä ja sosiaalista mediaa, mihin he niitä käyttivät ja mitä vaikutuksia niiden käytöllä oli aiemmassa kotimaassa (eli asuinmaassa, jossa he vakituisesti oleskelivat), matkalla Suomeen ja Suomessa. Samalla tutkimme eroja näiden käytöissä eli digitaalisia kuiluja paperittomien keskuudessa. Aineisto perustuu Suomessa vuonna 2019 olleiden paperittomien keskuudessa toteutettuun kyselyyn (n=100) sekä havainnointiin ja keskusteluihin heidän kanssaan. He käyttivät internetiä ja sosiaalista mediaa aiemmassa kotimaassaan matkan valmisteluun. Monilla käyttö yleistyi siirryttäessä lähtömaasta Suomeen. Suomessa käytännössä kaikki käyttivät internetiä ja kolme neljästä myös sosiaalista mediaa. Käytön mahdollisuuksia ja taitoa koskeva digitaalinen kuilu paperittomien välillä kapeni, mutta vaikutukset eivät olleet samat kaikille. Tutkimukseen osallistuneet käyttivät Suomessa internetiä ja sosiaalista media rakentaakseen ja ylläpitääkseen sosiaalisia suhteitaan, pitääkseen yhteyttä perheeseensä ja tukeakseen jokapäiväisten tarpeiden täyttymistä (kuten työ, ruoka, vaatetus ja asunto). Huhut, virheellinen informaatio ja valvonta internetissä ja sosiaalisessa mediassa toivat lisähaasteita paperittomille Suomessa.

AVAINSANAT: paperittomat, epäviralliset maahanmuuttajat, internet, sosiaalinen media, digitaalinen kuilu, Suomi

Älypuhelimista, internetyhteydestä ja sosiaalisesta mediasta on tullut viime vuosina olennainen osa turvapaikanhakijoiden ja muiden epävirallisten maahanmuuttajien (*undocumented immigrant*) arkipäiväistä viestintää. Viikoista kuukausiin ja jopa vuosiin kestävä matkan eteneminen riippuu mahdollisuuksista, jotka avautuvat ja sulkeutuvat muuttajista riippumatta. Muuttajilla on toiveita, mutta heidän kykynsä saavuttaa määränpää vaihtelee (de Haas 2021). Älypuhelimelle on monenlaista käyttöä matkoilla, sitä tarvitaan muun muassa sosiaalisessa yhteydenpidossa ja matkan eri vaiheiden järjestämisessä. Älypuhelin lisää turvan tunnetta ja liittyy vapaa-ajan viettämiseen. (Aléncar, Kondova ja Ribbern 2019; Dekker ym. 2018; Leung 2018; Merisalo ja Jauhiainen 2020a.) Tämä

pätee sekä vuonna 2015 Euroopan unioniin (EU) pyrkineeseen suureen turvapaikanhakijoiden joukkoon että vuonna 2022 Ukrainasta Euroopan unionin alueelle paenneisiin.

Internetin ja sosiaalisen median avulla muuttajat saavat tietoa siitä, miten löytää reitti kotimaasta matkan määränpäähän ja ylittää maiden rajat. Joillekin aiempi kotimaa on valtio, jossa he syntyivät. Toisille se on maa, jossa he asuivat vakituisesti ennen matkaa. Osa muuttajista valitsee kohdemaan tarkkaan ja matkustaa sinne suoraan ja nopeasti. Toisille kohdemaata tarkoittaa väliaikaista määränpäättä, josta matka voi jatkua myöhemmin. Joskus valtioiden rajojen ylittäminen on helppoa, toisinaan se on lähes mahdotonta. Internet ja sosiaalinen media auttavat matkan aikana hankkimaan ystäviä, joiden avulla matkanteko on helpompaa ja joihin voi pitää yhteyttä myöhemmin. WhatsApp-viestejä voidaan käyttää yhteydenpitoon salakuljettajien kanssa (ks. myös Ennaji ja Bignami 2019; Gillespie ym. 2016).

Maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikat muuttuvat: välillä maahantulijoihin suhteudutaan myönteisesti, toisinaan hyvin kielteisesti (Crawley ja Hagen-Zanker 2019). Internetin ja sosiaalisen median avulla saadaan tietoa (ja joskus virheellistäkin informaatiota) siitä, millaisia olosuhteita kohdemaalta voisi odottaa ja miten siellä voisi toimia oleskeluluvan saamiseksi (Dekker ja Engbersen 2014; Frouws ym. 2016). Tieto- ja viestintäteknologiat sekä sosiaalinen media voivat voimaannuttaa toisistaan erossa olevia perheenjäseniä ja ystäviä tarjoamalla mahdollisuuden yhteydenpitoon (Bacigalupe ja Cámara 2012; Nedelcu ja Soysüren 2022). Laitteet kehittyvät ja samalla muuttuvat tavat, joilla muuttajat käyttävät niitä (Borkert, Fischer ja Jafi 2018; Dekker, Engbersen ja Faber 2016; Merisalo ja Jauhiainen 2020a; 2020b; Zijlstra ja van Liempt 2017, 175).

Älypuhelin ja tieto- ja viestintäteknologioiden laaja käyttö epävirallisen muuttoliikkeen (*irregular migration*) yhteydessä tuli yleiseen tietoisuuteen vuonna 2015. Media täytyi valokuvista ja videoista, joissa monilla Euroopan unioniin tulleista yli miljoonasta turvapaikanhakijasta oli älypuhelin kädessään. Kohdemaahan (kuten Suomeen) saavuttuaan monet ottivat älypuhelimellaan omakuvan (*selfie*), ja lähettivät sen eteenpäin sosiaalisessa mediassa kertoen: olen perillä. Suomessa kuten muissakin maissa hämmästeltiin, miten monilla köyhiksi mielletyillä turvapaikanhakijoilla saattoi olla uudempi älypuhelin kuin oman maan kansalaisilla. Toisaalta kaikilla ei ollut kännykkää. Ketkä epävirallisista maahanmuuttajista käyttivät näitä laitteita, mihin tarkoitukseen ja miten se vaikutti heidän matkaansa?

Paperittomat (*undocumented migrant, paperless immigrant*) ovat yksi ryhmä epävirallisten maahanmuuttajien joukossa. Epävirallinen maahanmuuttaja on henkilö, joka on saapunut kotimaansa ulkopuoliseen maahan tavalla, josta ei välttämättä seuraa oikeutta jäädä pysyvämmiin tähän maahan. Henkilöllä ei ollut viranomaisten etukäteen antamaa lupaa saapua maahan, ja joissain tapauksissa heille ei muodostunut oikeutta oleskella tässä maassa (Könönen 2018). Yksi merkittävä ryhmä koostuu turvapaikanhakijoista. He ilmoittautuvat viranomaisille, ja saavat kansainvälisten sopimusten perusteella oleskella kyseisessä maassa turvapaikkamenettelyn ajan. Mikäli hakija saa turvapaikkahakemukseensa viranomaisilta kielteisen päätöksen, tulee hänen poistua maasta. Näin käy myös tilanteessa, jossa oikeus vahvistaa kielteisen päätöksen turvapaikanhakijan tekemän valituksen jälkeen. Mikäli hakija ei poistu, hänestä tulee paperiton maahanmuuttaja, joka asuu Suomessa ilman viranomaisten lupaa ja jolla on vain rajallinen määrä oikeuksia. Heidän lisäksi paperittomia ovat henkilöt, joilla on ollut maahantulo- ja oleskelulupa perustuen muuhun lailliseen syyhyn

kuin turvapaikan hakuun (kuten työ, opiskelu, perhe), mutta tämä lupa on rauennut. Paperittomien joukkoon voidaan katsoa kuuluvan myös EU:n jäsenvaltioiden kansalaiset, jotka eivät ole rekisteröineet Suomessa asumistaan kolmen kuukauden jälkeen ja joilta puuttuu riittävä toimeentulo ja vakuutusturva Suomessa (Könönen 2018). Lisäksi paperittomia ovat maahantulijat, joilla ei ole oikeutta tulla Suomeen (esimerkiksi tarvittava viisumi puuttuu tai heille on langetettu maahantulokielto) ja jotka jäävät viranomaisten tavoittamattomiin.

Paperittomia on monenlaisia: miehiä ja naisia lapsista nuoriin, työikäisiin ja iäkkäisiin, perheellisistä perheettömiin, vähän koulutetuista yliopistotutkinnon suorittaneisiin. Termi ”paperiton” on harhaanjohtava. Näillä ihmisillä on yleensä hallussaan monia asiakirjoja, mutta heidän ”paperinsa” eivät riitä lailliseen oleskeluun Suomessa. Termi ”paperittomat” viittaa siten harhaanjohtavasti yhtenäiseen ryhmään, vaikka he ovat taustoiltaan, kieleltään ja kulttuuriltaan erilaisia. Viranomaiset käyttävät paperittomista myös muita termejä, kuten ”laiton maahanmuuttaja” tai ”laittomasti maassa oleskeleva” (esim. Sisäministeriö 2016; Poliisihallitus 2017) tai ”ilman oleskeluoikeutta oleva” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2020). Monien järjestöjen ja tutkijoiden mielestä kukaan ei sinänsä voi olla ”laiton” olemassaolonsa suhteen. Termi ”epävirallinen maahanmuuttaja” viittaa pikemminkin tietynlaiseen tapaan tulla vieraaseen maahan, eikä kyseisen henkilön elämään tässä maassa (ks. Könönen 2018). Tässä artikkelissa käytetään termiä ”paperiton” huomioiden, että se sisältää monenlaisia Suomessa oleskelevia henkilöitä. Viranomaiset eivät tarkkaan tiedä montako paperitonta Suomessa on. Heitä arvioitiin olevan Suomessa 2010-luvun lopussa noin 4000–5000 henkilöä määrittelykriteereistä riippuen. Selvästi suurin joukko koostui entisistä turvapaikanhakijoista (Jauhiainen ja Tedeschi 2021a).

Tutkimme Suomessa asuvien paperittomien maahanmuuttajien internetin, sosiaalisen median ja niiden sovellusten käyttöä ja viestintää digitaalisen kuilujen näkökulmasta. Sosiaalisen median sovelluksia ovat esimerkiksi WhatsApp, Facebook, Twitter, Snapchat ja Instagram, joissa käyttäjä voi olla paitsi viestin vastaanottaja myös aktiivinen viestijä ja sisällöntuottaja. Tutkimuskysymyksinä ovat: millaiset olivat vuonna 2019 Suomessa olevien paperittomien tieto- ja viestintäteknologian, internetin ja sosiaalisen median käytön mahdollisuudet, heidän resurssinsa käyttää näitä ja käytön vaikutukset, sekä miten erot (digitaaliset kuilut) kehittyivät matkalla lähtömaasta Suomeen, ja mikä merkitys internetissä ja sosiaalisessa mediassa esiintyvillä huhuilla ja valeuutisilla oli paperittomille Suomessa?

Digitaaliset kuilut ja epävirallinen maahanmuutto

Digitaalisen kuilun käsite nousi tarkasteluun 1990-luvulla, kun tieto- ja viestintäteknologiat alkoivat kehittyä, ja matkapuhelinten sekä internetin käyttö yleistyi taloudeltaan ja teknologialtaan kehittyneissä maissa. Pian ilmeni myös, että eri ryhmien ja yksilöiden välillä on suuria eroja mahdollisuuksissa käyttää näitä teknologisia välineitä ja internetiä. Digitaaliset kuilut liittyvät eroihin tieto- ja viestintäteknologioiden ja internetin käytön mahdollisuuksissa, tavoissa ja taidoissa sekä vaikutuksissa alueiden (valtio, kaupunki/maaseutu) tai väestön ominaispiirteiden suhteen. ”Kuilu” tarkoittaa merkittävää eroa maiden tai asukkaiden välillä. Tyypillisesti tutkimuksessa vertailtiin pidemmälle kehittyneitä valtioita vähemmän kehittyneisiin sekä väestön demografisia, sosiaalisia, koulutuksellisia ja taloudellisia eroja

tietyssä maassa tai tietyllä alueella. Monissa maissa tavoitteena on ollut kuroa haitallisiksi koetut digitaaliset kuilut umpeen (esim. Deursen ja van Dijk 2014). Maahanmuuttajien tieto- ja viestintäteknologioiden sekä internetin käyttöä kotoutumisprosessin aikana on tutkittu Euroopassa ja Yhdysvalloissa (esim. Borkert, Fischer ja Jafi 2018; Chinn ja Fairlie 2017; Gonzales 2016; Ndumu 2020), myös epävirallisia maahanmuuttajia koskevia digitaalisia kuiluja (Dekker ja Engbersen 2014; Gillespie ym. 2016; Leung 2018; Merisalo ja Jauhiainen 2020a). Vakiintuneeksi tavaksi tuli tarkastella kuiluja kolmen ulottuvuuden kautta.

Digitaalisten kuilujen ensimmäinen ulottuvuus, eli ensimmäisen tason kahtiajako, koskee ihmisten pääsyä internetiin, eli voiko henkilö saada yhteyden internetiin ja tähän tarvittavat laitteet käyttöönsä (Hargittai ja Hinnant 2008; Scheerder, van Deursen ja van Dijk 2017). Kyse on etenkin tekniikasta (verkot) ja välineistä (laitteet), ei niinkään yksilötason syistä. Matkapuhelinverkkojen kattavuus on laajentunut vuosi vuodelta, ja 2010-luvulla matkapuhelimet yleistyivät globaalisti. Vuonna 2019 arvioitiin, että maailman väestöstä 93 prosenttia eli vähintään 3G-tasoisien matkapuhelinverkon kantavuuden alueella. Toisaalta kattavuus ei ollut läheskään yhtä laaja nopeat mobiiliyhteydet mahdollistavien 4G- ja 5G-verkkojen suhteen (International Telecommunication Union 2021.) Internetiä käytti 2010-luvun lopussa 51 prosenttia maailman väestöstä, mutta käyttö oli selvästi harvinaisempaa vähemmän kehittyneissä maissa sekä iäkkäämmän väestön keskuudessa (International Telecommunication Union 2021). Lisäksi vähemmän demokraattisissa maissa viranomaiset valvoivat tiukemmin internetin ja sosiaalisen median käyttöä (Bambauer 2013; Ververis, Marguel ja Fabian 2019). Hyvin monet Eurooppaan saapuneista epävirallisista maahanmuuttajista ovat kotoisin Lähi-idän ja Afrikan valtioista, joissa internetiä ja matkapuhelimia käytetään vähemmän.

Digitaalisten kuilujen toinen ulottuvuus, eli toisen tason digitaalinen kahtiajako, tarkoittaa eroja siinä, miten ihmiset käyttävät internetiä ja sosiaalista mediaa sekä heidän resurssiaan (varallisuus) ja taitojaan hyödyntää näitä (Scheerder, van Deursen ja van Dijk 2017). Aiemman tutkimuksen mukaan köyhemmät, iäkkäämmät, vähemmän koulutetut, maaseudulla asuvat ja naiset käyttivät internetiä vähemmän kuin vauraat, nuoret, korkeammin koulutetut, kaupunkilaiset ja miehet (Gray, Gainous ja Wagner 2016; Hilbert 2011; Scheerder, van Deursen ja van Dijk 2017). Monet epävirallisista muuttajista ovat vähemmän varakkaita ja kouluttautuneita. Toisaalta nykyään väestön tulotaso ja koulutus selittävät aiempaa vähemmän kuilujen toista ulottuvuutta (Cruz-Jesus ym. 2016; Vicente ja López 2011). Älypuhelinint hintojen laskiessa ja Wi-Fin yleistyessä on useammilla epävirallisilla maahanmuuttajilla ja paperittomilla mahdollisuus hankkia matkapuhelin (joko ostaa se tai lainata sitä) ja ylläpitää sen avulla yhteyttä muuhun maailmaan. Eri maissa asuvien ihmisten, mukaan lukien epävirallisten maahanmuuttajien, välisiä eroja selittävät viestintäinfrastruktuuri, kuten laajakais-tan levinneisyys; teknologisten laitteiden ja internetin käyttöä tukeva politiikka, kuten internetin käytön hinnoittelu ja ilmaiset langattomat internetyhteydet; sekä kulttuuriset tekijät, kuten miesten ja naisten tasa-arvo ja perhehierarkia. (Chinn ja Fairlie 2007; Cruz-Jesus ym. 2016; Leung 2018; Scheerder, van Deursen ja van Dijk 2017; Vicente ja López 2011.) Suomessa älypuhelimet, käyttäjälle ilmainen langaton internet ja sosiaalinen media ovat laajalle levinneitä suhteessa vähemmän kehittyneisiin maihin, joista monet paperittomat saapuvat Suomeen (International Telecommunication Union 2021).

Digitaalisten kuilujen toiseen ulottuvuuteen liittyvä taito tarkoittaa käyttäjän kykyä käyttää laitteita (älypuhelin, tabletti, tietokone), internetiä, sosiaalista mediaa ja sovelluksia

tarkoituksenmukaisella tavalla tarpeellisen informaation hankkimiseen ja sen välittämiseen sekä sosiaalisten verkostojen hankkimiseen ja ylläpitämiseen (Scheerder, van Deursen ja van Dijk 2017). Internetiä ja sosiaalista mediaa käytetään myös viihtymiseen, mielihyvän tuomiseen tai ajan kuluttamiseen. Pyyhkäisyteknologia, symbolien käyttö ja yksinkertaiset sovellukset ovat tehneet älylaitteiden käytöstä helpompaa myös vähemmän koulutetulle ja englantia osaamattomalle väestölle, kuten monille epävirallisille maahanmuuttajille (Dekker ja Engbersen 2014; Leung 2018). Tästä huolimatta uusia kuiluja voi syntyä suhteessa käyttäjien motivaatioon ja tapoihin käyttää laitteita, internetiä ja sosiaalista mediaa, sekä siihen, miten usein viestintäteknologiaa käytetään (Gonzales 2016).

Digitaalisten kuilujen kolmas ulottuvuus, eli kolmannen tason digitaalinen kahtiajako, tarkoittaa internetin, sosiaalisen median ja laajemmin digitalisoitumisen vaikutuksia ja eroja tutkittavassa kohderyhmässä (Scheerder, van Deursen ja van Dijk 2017). Käytön tai käyttämättömyyden vaikutukset voivat olla myönteisiä tai kielteisiä, välittömiä tai pitkäaikaisia, yksilöllisiä tai yhteisöä koskevia. Vaikutukset voivat vaihdella ajasta, paikasta ja kontekstista riippuen ja olla erilaisia eri yksilöille (Leung 2018.)

Internet ja sosiaalinen media ovat erittäin tärkeitä työkaluja, joita käytetään tarpeellisen tiedon etsimiseen ja vastaanottamiseen sekä sosiaalisten verkostojen kehittämiseen ja ylläpitämiseen. Vuorovaikutus sosiaalisessa mediassa vaikuttaa yleensä myönteisesti paperittomien sosiaaliseen elämään. Monien perhe ja sukulaiset ovat pakon sanelemana hajaantuneet eri maihin verkostomaiseen diasporaan. Dekker ja Engbersen (2014) korostavat, että tieto- ja viestintäteknologioiden, internetin ja sosiaalisen median käyttö auttavat epävirallisia maahanmuuttajia ylläpitämään vahvoja siteitä perheen ja ystävien kanssa ja kehittämään heikompia siteitä (ks. Granovetter 1973; Merisalo ja Jauhiainen 2020b), jotka tukevat heidän matkansa onnistumista ja selviytymistä maassa, joka on muuton määränpää. Viestintäteknologioiden avulla eri puolilla maailmaa asuvat epäviralliset muuttajat voivat olla läsnä yhteisössään (Nedelcu ja Soysüren 2022). Internet ja sosiaalinen media tarjoavat paperittomille epävirallisia kanavia, joiden avulla he voivat saada informaatiota esimerkiksi yösijan tai työn löytämiseksi. Niiden käyttö voi kannustaa muuttoon toiselle paikkakunnalle maan sisällä tai kokonaan pois maasta (Leurs ja Smets 2018). Yhteydenpito nykyisen ja entisen kotimaan sekä muiden maiden välillä voi johtaa transnationaalsiin käytäntöihin, jotka vaikuttavat paperittomien kotoutumiseen sekä muuttohaaveisiin. Toisaalta sosiaalisessa mediassa olevilla huhuilla, väärällä tiedolla ja valemedialla voi olla monia kielteisiä vaikutuksia. Huhut ja väärät tiedot leviävät usein nopeasti paperittomien keskuudessa sosiaalisen median välityksellä (Ruokolainen ja Widén 2020). Niinpä monet heidän päätöksistään voivat osoittautua myöhemmin virheellisiksi. Lisäksi älylaitteiden, internetin ja sosiaalisen median käyttö voi johtaa paperittomien päättymiseen viranomaisten tai heihin kielteisesti suhtautuvien ryhmien tarkkailtaviksi (Latonero ja Kift 2018; Wall, Campbell ja Janbek 2017). Valtiot ja poliisi voivat seurata älypuhelinien ja sosiaalisen median käyttöä ja saada selville, missä epäviralliset maahanmuuttajat oleskelevat matkansa aikana tai määränpäässä, ja missä määrin turvapaikanhakijan kertomus matkastaan pitää paikkansa. Viranomaiset voivat hankaloittaa epävirallisten maahanmuuttajien pääsyä internetiin esimerkiksi vaatimalla henkilön tunnistautumista puhelini liittymän rekisteröinnin yhteydessä (Borkert, Fischer ja Jafi 2018; Gillespie ym. 2016; Gillespie, Souad ja Cheesman 2018; Wall, Campbell ja Janbek 2017).

Epäviralliset maahanmuuttajat käyttävät matkapuhelimia, internetiä ja sosiaalista mediaa lähtömaassa matkojen valmisteluun ja suunnitteluun. Näiden käyttö vaihtelee matkan aikana riippuen mahdollisuuksista ja tilanteista. Käyttö lisääntyy, kun matkanteko pysähtyy (väliaikaisesti) kauttakulkumaissa tai vastaanottokeskuksissa. Lopuksi matkan vähintäänkin väliaikaisessa määränpäässä internetin ja sosiaalisen median käyttö kasvaa entisestään. Ensimmäisen ja toisen ulottuvuuden digitaaliset kuilut siis kapenevat epävirallisten maahanmuuttajien keskuudessa ja voivat jopa kuroutua umpeen (Merisalo ja Jauhiainen 2020a; 2020b). Wall, Campbell ja Janbek (2017) osoittivat, että älylaitteet paransivat merkittävästi matkan onnistumisen mahdollisuuksia epävirallisten muuttajien keskuudessa. Yüksel (2022) on esittänyt, että epäviralliset maahanmuuttajat saavat tieto- ja viestintätekniologioiden avulla tarpeellista tietoa tilanteissa, joissa sen hankkiminen olisi muutoin ollut mahdotonta. Niiden käyttö tukee epävirallisten maahanmuuttajien sosiaalisen ja kulttuurisen pääoman kehitystä, vahvistaa transnationaalisia suhteita, ja tietyissä konteksteissa auttaa oman poliittisen toiminnan toteuttamisessa. Monille epävirallisille muuttajille älypuhelin yhteyksineen on välttämätön, joten he käyttävät niitä yleisemmin kuin kantaväestö.

Digitaalisen kuilun käsite ei ole ongelmaton. Älypuhelinien ja internetin saatavuuden yleistyessä päähuomio nykytutkimuksessa on siirtynyt digitaalisen kuilujen ensimmäisestä ja toisesta ulottuvuudesta kolmanteen ulottuvuuteen, eli käytön vaikutuksiin. On kuitenkin edelleen tarpeen tutkia erityisiä ryhmiä (kuten paperittomia) kaikkien kolmen ulottuvuuden kautta. Ennen kuin voidaan laajasti pohtia tieto- ja viestintätekniologioiden, internetin ja sosiaalisen median vaikutuksia, on tiedettävä kuinka moni näitä teknologioita käyttää ja millä tavoin. Toisaalta digitaalisen kuilun metafora yksinkertaistaa ja uusintaa ryhmäjakoja ”kuilun” molemmin puolin. Metafora voi tuottaa illusion teknologisesta välineestä, joka tekee paperittomasta aktiivisen, tulevaisuuteensa vaikuttamaan kykenevän toimijan tai jättää hänet passiiviseksi, toimijuuden ulkopuolelle. Toisaalta mikäli paperiton ei käytä viestintätekniologiaa, ovat hänen mahdollisuutensa viestintään, verkostoitumiseen ja informaation saantiin huomattavan rajalliset. Tämä voi vaikuttaa paljon hänen mahdollisuuksiinsa edetä katkonaisella matkallaan tai toimia matkan määränpäässä.

Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Tutkimuskysymyksiin vastaamiseksi kerättiin määrällinen ja laadullinen aineisto. Paperittomia koskeva tutkimus Suomessa on ollut niukkaa – etenkin määrällinen tutkimus, jossa he olisivat itse antaneet vastauksia. Yksi motiivi tämän tutkimuksen taustalla oli antaa Suomessa ilman viranomaisten lupaa asuville henkilöille mahdollisuus kertoa arkipäivästään, tavoitteistaan ja haasteistaan. Tuloksia voitaisiin näin tuoda yhteiskunnalliseen keskusteluun ja tutkimusperusteisen päätöksenteon tueksi.

Koska paperittomien asema on hyvin haavoittuvainen, oli tutkimuksen eri vaiheissa toteutettava erityisen huolellisia tutkimuseettisiä käytäntöjä. Itse kerätty empiirinen kyselyaineisto perustuu Suomessa asuvien paperittomien kyselylomakevastauksiin. Tutkimuseettikka, tiedonhallinta ja tietosuojat huomioitiin kaikissa vaiheissa kysymysten laatimisesta lomakkeiden toimittamiseen, vastausten analysointiin, aineiston säilyttämiseen ja tulosten raportointiin.

Kyselylomakkeesta laadittiin aluksi luonnos, jonka toimivuuteen saatiin kommentteja muutamalta paperittomalta. Lopullisesta kyselylomakkeesta tehtiin versiot heidän yleisimmin käyttämällä kielillään (arabia, dari, farsi, englanti, kurdi, ranska, somali ja suomi). Puolistrukturoidussa lomakkeessa oli 92 kysymystä, joista 55 oli monivalintoja. Aiheet käsittelivät vastaajien taustatietoja, matkaa Suomeen, asumista ja työnteoa Suomessa, terveydenhuoltoa, muuttohalukkuutta pois Suomesta sekä monenlaisia teemoja koskien heidän matkapuhelimen, internetin ja sosiaalisen median käyttöään. Tutkimuseettisistä seikoista johtuen lomakkeessa ei kysytty sensitiivisiä asioita myöskään edellä mainituista teemoista. Lomakkeessa esitettiin vastaajien oikeudet, mahdollisuus jättää vastaamatta kysymyksiin tai jättää lomake palauttamatta, jos henkilö näin haluaisi. Samalla kerrottiin miten täysi anonymisuus aineiston käsittelyssä ja tulosten julkaisemisessa toteutetaan sekä mihin aineistoa käytetään – miten tulosten perusteella kirjoitetaan avoimen saatavuuden artikkelit suomeksi ja englanniksi. Erityistä huomiota kiinnitettiin siihen, että tutkimuksen kohteena oleville ei aiheutuisi minkäänlaista haittaa tutkimukseen osallistumisesta tai osallistumattomuudesta tutkimusprosessin aikana tai sen jälkeen.

Paperittomat vastasivat kyselyyn anonymisti joko lomakkeella tai internetin kautta Webropolilla loppuvuoden 2018 ja alkuvuoden 2019 välillä (ks. Jauhiainen ja Tedeschi 2021a, 40–49). Kyselylomaketta jakaessa ja palauttaessa huolehdittiin, ettei lomakkeen täyttäjien tai täyttämättä jättäneiden henkilöllisyys tule ilmi. Lomakkeen täyttämisen tai matkapuhelimella vastaamisen paikan valitsivat vastaajat itse. Joillekin vastaajista se oli koti, toisille mielekäs paikka oli väliaikainen yöpymispaikka, sopivan lähellä ja ylimääräisiltä katseilta piilossa oleva puiston penkki, kahvila, kirjasto tai mikä tahansa muu paikka julkisessa tai yksityisessä tilassa. Vastauksia kyselyyn saatiin 282. Osa lomakkeista oli puutteellisesti täytetty tai henkilö ei ollut vastausten perusteella paperiton, vaan esimerkiksi turvapaikanhakija (turvapaikkamenettely oli vielä kesken), ja joidenkin oleskeluluvan puuttumisesta ei voitu olla varmoja (vaikka vastaaja itse määritteli itsensä paperittomaksi).

Lopulliseen analyysiin otettiin mukaan vastaukset 100 henkilöltä (45 lomakkeella, 55 internetin kautta), jotka olivat kotoisin 14 valtiosta. Vastanneista 91 oli miehiä. Kaikki heistä olivat Suomessa paperittomia. Enemmistö vastanneista oli entisiä turvapaikanhakijoita (erityisesti irakilaisia miehiä), jotka olivat aiemmin olleet turvapaikkamenettelyssä Suomessa useita vuosia. Vastanneiden joukossa oli myös henkilöitä, jotka olivat tulleet Suomeen ilman laillista oikeutta tai jääneet maahan oleskeluluvan päätyttyä. Matka tuolloisesta kotimaasta Suomeen kesti viikoista vuosiin – useimmiten kuukauden tai kaksi. Vastanneista 10 %:a saapui Suomeen ennen vuotta 2015, 77 %:a vuonna 2015 ja harvemmat myöhemmin: 8 %:a vuonna 2016, 4 %:a vuonna 2017 ja 1 % vuonna 2018. Jokainen heistä oli ollut Suomessa vähintään vuoden ennen kyselyyn vastaamista ja 87 %:a vähintään neljä vuotta (Jauhiainen ja Tedeschi 2021a). Vastaukset analysoitiin suorilla jakaumilla ja ristiintaulukoinnilla. Vastaukset paljastivat monipuolisia tietoja kysytyistä asioista. Kaikkea tulosten yksityiskohtia ei esitetä, koska tietojen paljastumisesta voisi aiheutua haittaa tutkimukseen osallistuneille.

Toinen tutkimusaineisto, jota käytetään tässä artikkelissa täydentämään kyselyaineistoa, saatiin etnografisin menetelmin havainnoimalla paperittomia vuoden 2018 keväästä alkuvuoteen 2019 (ks. Jauhiainen ja Tedeschi 2021a, 51–56). Viikoittainen havainnointi yhteensä 38 päivänä kesti yleensä aamupäivästä iltaan. Havainnointi toteutettiin Helsin-

gissä useimmiten julkisissa ulkotiloissa ja paikoissa, joissa paperittomat liikkuivat ja tapasivat toisiaan. Joskus paperittomia tavattiin myös sisätiloissa, yleensä heihin liittyvien toimijoiden tiloissa. Tarkempia tietoja paikoista ei tässä artikkelissa ilmoiteta, koska tämä voisi haitata paperittomien elämää. Havainnointitilanteessa pysyteltiin taustalla, eikä otettu yhteyttä suoraan esimerkiksi aloittamalla keskustelua heidän kanssaan. Huomiota kiinnitettiin niin yksilöiden kuin ryhmien väliseen vuorovaikutukseen, sen sisältöön ja henkilöiden toimiin näissä tiloissa, mukaan lukien matkapuhelinten käyttö.

Tutkijan säännöllisen läsnäolon myötä tutkijan ja tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden välille syntyi luottamus. Kenttätutkimuksen myötä pystyttiin arvioimaan, ketkä havainnoitavasta joukosta olivat paperittomia ja ketkä eivät. Mikäli henkilöt halusivat keskustella, niin keskustelut heidän haluamastaan aiheesta käytiin englanniksi tai suomeksi. Muulla kielellä käytävässä keskustelussa käytettiin apuna älypuhelimien sovellusta. Joissain tapauksissa havainnoijan mukana oli paperittomien tuntema henkilö, joka osasi sujuvasti arabian tai kurdin kieltä. Havainnoituja paperittomia tavattiin kuukausien varrella yli 100, ja parinkymmenen kanssa käytiin tuona aikana syvällisempiä keskusteluja, joissa he itse olivat aloitteellisia.

Erytystä huomiota kiinnitettiin siihen, ettei tutkijan läsnäolo paperittomien vierailuissa paikoissa aiheuttaisi heille ongelmia, esimerkiksi siten että ulkopuoliset tai viranomaiset alkaisivat kiinnittää heihin huomiota. Aineistonkeruu toteutettiin siten, ettei osallistujille syntyisi käsitystä, että yhteydenotto tutkijaan voisi haitata tai hyödyttää heidän tavoitteitaan Suomessa, tai että havainnointi johtaisi informaation välittymiseen viranomaisille, järjestöille tai muille henkilöille, mukaan lukien toiset paperittomat. Havainnointia koskevat päätelmät tukeutuvat pääosin artikkelin toisen kirjoittajan havaintoihin.

Havainnointipäivistä ja käydyistä keskusteluista tehtiin tarkat muistiinpanot. Englanninkieliseen havainnointipäiväkirjaan kertyi noin 70 000 sanaa sisältäen tutkimukseen osallistuneiden haastatteluja, havaintoja heistä ja tilanteista kentällä ja reflektointia näistä. Päiväkirjan teksteistä ei käy ilmi yhdenkään havainnoidun oikea nimi, eivätkä he ole tunnistettavissa aineistosta. Ulkopuolinen henkilö ei voi tunnistaa päiväkirjasta myöskään paikkoja. Havainnointipäiväkirjan sisällön analysointia ohjasivat sekä aiemmat teorit ja käsitteet, muun muassa digitaalisten kuilujen kolme ulottuvuutta, että varsinainen aineiston teksti. Aineisto pelkistettiin ja ryhmiteltiin teemoittain, missä huomioitiin muun muassa havainnoitu matkapuhelinten, internetin ja sosiaalisen median käyttö. Sisällönanalyysin tuloksia tarkasteltiin suhteessa aiempien tutkimusten pääväittämiin sekä reflektointiin tulosten eroja ja yhtäläisyyksiä paperittomien kyselystä saamiimme vastauksiin.

Paperittomien pääsy internetiin

Digitaalisten kuilujen ensimmäisenä ulottuvuutena tutkimme paperittomien pääsyä internetiin, eli saiko tutkimukseen osallistunut henkilö yhteyden internetiin ja tähän tarvittavat laitteet käyttöönsä. Tulokset osoittivat, että kaikilla ei ollut mahdollisuutta käyttää internetiä ennen heidän saapumistaan Suomeen. Tutkimiemme paperittomien välillä oli ollut kapea ensimmäisen ulottuvuuden digitaalinen kuilu, joku kuroutui Suomessa olon aikana umpeen.

Lähes kaikki vastanneista olivat olleet tietoliikenneverkkojen ulottuvilla aiemmassa kotimaassaan, ja monilla oli käytössään myös älypuhelin. Vastanneista 10 %:a ei ollut käyttänyt koskaan internetiä ennen Suomeen tuloaan. Useimmat ylittivät monien maiden rajoja matkallaan, eikä heillä ollut aina käytössään älypuhelin tai sopivaa SIM-korttia, tai internetyhteyden käyttö oli muutoin vaikeaa. Aiempi tutkimus osoittaa, että tämä on tyypillistä monille epävirallisille maahanmuuttajille heidän matkansa aikana. Usein pidempään jollakin alueella oleskellessaan he pystyvät hakeutumaan internetin piiriin (Merisalo ja Jauhiainen 2020a.)

Monet tutkimukset osoittavat, että älypuhelimet ovat tärkeitä epävirallisille muuttajille myös heidän saavuttuaan määränpäähän (Aléncar, Kondova ja Ribbern 2019; Gillespie, Souad ja Cheesman 2018). Kyselyymme vastanneista kaikki asuivat kattavien tieto- ja viestintäteknologiaverkostojen piirissä, osa jopa 5G-verkon alueella. Monilla oli mahdollisuus käyttää ilmaista langatonta paikallista tietoliikenneverkkoa (WLAN, Wi-Fi), vaikkakaan ei välttämättä omassa asuinpaikassaan, vaan esimerkiksi julkisissa rakennuksissa, kuten kirjastoissa, päiväkeskuksissa, tai yksityisellä puolella esimerkiksi kahviloissa, pikaruokaloissa tai niiden lähetyvillä. Käytännössä kaikilla tutkimuksessa mukana olleilla paperittomilla oli käytössään oma älypuhelin tai mahdollisuus lainata puhelinta. Niinpä internetiä käyttämättömien osuus kyselyyn vastanneista Suomessa oli hyvin pieni, eli yksi prosentti.

Paperittomien internetin ja sosiaalisen median käyttö

Digitaalisten kuulujen toisena ulottuvuutena tutkimme paperittomien eroja internetin ja sosiaalisen median käytön, resurssien ja käyttötaitojen suhteen. Resursseihin kuuluivat riittävä varallisuus hankkia älypuhelin ja yhteys tietoliikenneverkkoon. Käyttötaidot viittasivat siihen, miten laajasti ja tarkoituksenmukaisti paperiton osasi käyttää laitteita yhteydenpitoon, informaation hankkimiseen ja sen välittämiseen.

Toisen ulottuvuuden digitaalinen kuilu oli vastaajien keskuudessa ensimmäistä suurempi, vaikka se kaventui verrattuna lähtötilanteeseen kotimaassa. Älypuhelin ja internetyhteys olivat arkipäivässä selviytymisen välineitä, joihin vastanneet tukeutuivat Suomessa (ks. myös Jauhiainen ja Tedeschi 2021a, 151–155). Heillä oli riittävät taloudelliset resurssit älypuhelinien hankintaan ja käyttöön. Internetiä aiemmin käyttämättömät oppivat vähintäänkin sen (perus)käytön, ja useat hyödynsivät internetiä toiminnallisesti aiempaa laajemmin.

Epävirallisen muuton aikana ensimmäisen ja toisen ulottuvuuden digitaaliset kuilut sekoittuivat paperittomien keskuudessa. Aiemman tutkimuksen (ks. Aléncar, Kondova ja Ribbern 2019; Dekker ym. 2018; Zijlstra ja van Liempt 2017) mukaan epävirallisilla muuttajilla oli monenlaisia internetin ja sosiaalisen median käyttöön liittyviä haasteita. Matkan aikana näihin kuuluivat muuttajien niukka varallisuus, vaikeudet saada SIM-kortti, riski menettää älypuhelin hankalissa tilanteissa (kuten kastuminen ja varkaudet) ja pelko, että viranomaiset löytävät heidät matkapuhelimen ja internetin käytön perusteella tai saavat tietää henkilön taustoista ja matkan vaiheista puhelimen kuvamateriaalin perusteella. Monet halusivat säilyttää kuvia perheestään tai matkan vaiheista puhelimissaan. Kaikki muuttajat eivät osanneet käyttää internetiä niin, että olisivat hyötäneet siitä riittävästi

suhteessa riskeihin ja kustannuksiin. Nämä haasteet tunnistivat myös tutkimukseemme osallistuneet.

Monilla tutkimukseen osallistuneista oli riittävästi taloudellisia resursseja ja matkapuhelin käytössä vähintäänkin osalla matkastaan. Kyky käyttää internetiä ja sosiaalisen median sovelluksia lisääntyi matkan aikana, koska niitä tarvittiin yhteydenpitoon ja tietojen hankkimiseen. Kyselyyn vastanneista kolme neljästä (73 %) oli käyttänyt vähintään viikoittain internetiä aiemmassa asuinmaassaan, hieman enemmän (77 %) Suomeen matkustettaessa ja lähes kaikki (97 %) käyttivät internetiä vähintään viikoittain Suomessa. Päivittäin internetiä oli käyttänyt aiemmassa asuinmaassaan hieman yli puolet (54 %) vastanneista, mutta matkan aikana näin tekivät harvemmat (34 %). Tarve internetin päivittäiseen käyttöön ei kadonnut matkan aikana, mutta kaikilla ei ollut mahdollisuutta tai halua siihen, myös oman liittymän rajoituksista johtuen. Sen sijaan Suomessa oleskelun aikana hyvin monet (85 %) käyttivät internetiä päivittäin. Taito käyttää internetiä lisääntyi, ja melkein kaikista vastanneista tuli hyvin aktiivisia internetin käyttäjiä (Taulukko 1). Vastanneet olivat aktiivisempia internetin käyttäjiä kuin keskimäärin muut käyttäjät heidän aiemmassa asuinmaassaan tai suomalaiset Suomessa (International Telecommunication Union 2021; ks. myös Jauhiainen ja Tedeschi 2021a, 149–161). Internetiä käytti 99 %:a vastanneista. Internetin käyttö ei ollut näin kattavaa kaikkien paperittomien keskuudessa Suomessa, koska kaikki eivät voineet liikkua vapaasti julkisessa tilassa, ja osa varoi jättämästä itsestään digitaalisia jälkiä.

Taulukko 1. Tutkimukseen osallistuneiden Suomessa asuvien paperittomien internetin käyttö (%). N=100.

	Ei koskaan	Harvemmin kuin viikoittain	Viikoittain	Usein viikossa	Joka päivä
Aiemmassa asuinmaassa	10	17	1	18	54
Matkalla Suomeen	12	21	10	12	34
Suomessa	1	2	3	10	85

Lähde: muokattu Jauhiainen ja Tedeschi (2021a, 151) perusteella.

Aktiivisimpia internetin käyttäjiä tutkimukseen osallistuneista paperittomista Suomessa olivat kaupunkilaistaustaiset miehet, jotka olivat töissä ja saaneet ystäviä Suomessa. Harvimminkin (vähemmän kuin viikoittain) internetiä käyttivät ne, jotka olivat kotoisin maaseudulta ja jotka eivät olleet töissä. Osa heistä ei edes tiennyt, oliko heidän matkapuhelimessaan internetyhteys. Osa ilmoitti, että yhteyttä ei ollut. Tulokset olivat yhdenmukaisia 2010-luvun havaintojen kanssa, eli yleisesti ottaen nuoret, korkeammin koulutetut, kaupunkilaiset, miehet ja vauraammat käyttivät useammin internetiä ja sosiaalista mediaa. Tämä koski kantaväestön lisäksi usein myös maahanmuuttajia (Scheerder, van Deursen ja van Dijk 2017). Tieto- ja viestintäteknologioiden, internetin ja sosiaalisen median käyttö yleistyi vastanneiden joukossa. Toisaalta tutkimukseemme osallistuneista käytännössä kaikilla (97 %) oli matkapuhelin käytössään Suomessa, ja lähes kaikki (97 %) internetiä käyttäneet käyttivät sitä matkapuhelimen kautta.

Lähes kolme neljästä (73 %) kyselyyn vastanneesta käytti sosiaalista mediaa. Sosiaalisen median käyttö osoitti heidän internetin käyttötaitojensa lisääntyneen. Sosiaalisen median käyttö on yleistynyt muutoinkin voimakkaasti joka puolella maailmaa 2010-luvulla (International Telecommunication Union 2021). Yleisimmät tutkimiemme paperittomien käyttämät sosiaalisen median sovellukset olivat WhatsApp (55 %) ja Facebook (51 %). Näitä sovelluksia käytettiin hieman eri tavoin. WhatsApp liittyi erityisesti välittömään ja kohdennettuun vuorovaikutukseen, ja Facebook yleensä viestintään laajemmalle käyttäjäkunnalle. WhatsApp-käyttäjät jakautuivat varsin tasaisesti kaikkiin vastanneisiin ikäryhmiin. Sen sijaan Facebook-käyttäjät olivat useammin nuorempia (alle 30-vuotiaita), ja pääasiassa he olivat tulleet Suomeen vuonna 2016 tai myöhemmin. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu vastaavia eroja sovellusten käytössä turvapaikkaa hakeneiden maahanmuuttajien keskuudessa (Merisalo ja Jauhiainen 2020b). Vastanneet käyttivät myös muita sosiaalisen median sovelluksia eri tarkoituksiin. Näistä Viber (21 %) oli muita yleisempi, sillä sitä käytetään runsaasti tietyissä maissa, joista tutkimukseen osallistuneet tulivat. Instagramin, Snapchatin tai Twitterin käyttö oli paljon vähäisempää, ja näiden käyttö oli hieman yleisempää nuorten aikuisten keskuudessa. Muista viestintävälineistä esimerkiksi sähköpostin käyttö oli varsin harvinaista (12 %).

Monet vastanneista hyödynsivät internetiä parantaakseen omaa tilannettaan Suomessa toiminnallisesti (Taulukko 2). Tämä on tyypillistä monille epävirallisille maahanmuuttajille etenkin sen jälkeen, kun he ovat asettuneet uuteen kotimaahansa (ks. Aléncar, Kondova ja Ribbern 2019; Nedelcu ja Soysüren 2022). Monivalintaan vastanneet hyödynsivät internetiä etsimällä tietoa paikkakunnasta, jossa he oleskelivat (62 %) tai jonne he voisivat muuttaa (62 %), sekä oikeuksistaan (59 %) tai työmahdollisuuksistaan (58 %). Tämä viittaa käyttäjien suunnitelmalliseen oleskeluun Suomessa sekä kykyyn hyödyntää internetiä tässä tarkoituksessa. Aktiivisesti edellä mainittuja toiminnallisia tietoja internetistä etsivät nuoret täysi-ikäiset naiset (18–29-vuotiaita) ja Suomeen ennen vuotta 2016 saapuneet. Jälkimmäisistä monet olivat irakilaisia miehiä, jotka olivat olleet Suomessa jo vuosia ja tiesivät toimeentuloon liittyvistä asioista ja alueellisista eroista Suomessa. Edellä mainittuihin toiminnallisiin tarkoituksiin internetiä harvoin käyttäviä oli suunnilleen kolmasosa (30–38 % käyttöteemoista riippuen) vastanneista. He olivat usein nuoria, työttömiä tai Suomessa alle kolme vuotta oleskelleita. Toisaalta heidän aikomuksensa jäädä Suomeen ei ollut (vielä) niin selkeä kuin maassa pidempään olleilla paperittomilla. Osalla heistä ei ollut riittävää motivaatiota tai taitoa hyödyntää internetiä tukemaan toiminnallisia mahdollisuuksiaan.

Taulukko 2. Tutkimukseen osallistuneiden Suomessa asuvien paperittomien internetistä etsimät aiheet (%). N=100.

	Kyllä	Ei	En tiedä
Mahdollinen tuleva asuinpaikka Suomessa	62	30	8
Nykyinen asuinpaikka Suomessa	62	32	5
Nykytilanne aiemmassa asuinmaassa	61	38	1
Oikeudet Suomessa	59	32	9
Työmahdollisuudet Suomessa	58	31	11

Lähde: muokattu Jauhiainen ja Tedeschi (2021a, 155) perusteella.

Internetin avulla oli mahdollista seurata aiemman kotimaan tapahtumia, mikäli tutkimuksen kohderyhmään kuulunut henkilö näin halusi. Vastanneista 61 prosenttia seurasi aiemman kotimaansa tapahtumia (38 %:a ei seurannut). Internet ja sosiaalinen media olivat keinoja ylläpitää yhteyksiä ja saada tietoja aiemmasta kotimaasta myös mahdollista paluumuuttoa ajatellen. Aiempaan kotimaahansa mahdollisesti palaavista paperittomista useat seurasivat internetin avulla tapahtumia siellä (ks. Jauhiainen ja Tedeschi 2021b). Sen sijaan aiemman kotimaan tapahtumia seuraamattomat paperittomat olivat usein naisia, joilla oli perhe Suomessa, matalammin koulutettuja, tai henkilöitä, jotka eivät halunneet palata aiempaan kotimaahansa. Osalla heistä oli aktiivinen pyrkimys jättää aiempi kotimaa taakseen. Vähemmän koulutetut eivät osanneet käyttää internetiä niin hyvin aiemman kotimaan tapahtumien seuraamiseen.

Monille internet ja sosiaalinen media olivat sosiaalisen yhteydenpidon ja viihteen välineitä. Neljä viidestä (80 %) vastanneesta oli yhteydessä perheisiinsä ja/tai ystäviinsä aiemmassa kotimaassa, ja kaikki (100 %) heistä käyttivät tähän sosiaalista mediaa. Paperittomat käyttivät internetiä, sosiaalista mediaa ja mobiilisovelluksia ylläpitääkseen vastavuoroista kiintymystä perheisiinsä (ydinperhe ja laajempi joukko sukulaisia) ja pitkäaikaisiin ystäviinsä. Vahvojen siteiden ylläpitämisen lisäksi nämä välineet sopivat lyhytaikaisten (usein transnationaalisten, ks. Tedeschi, Vorobeva ja Jauhiainen 2022; Yüksel 2022) tuttavuuksien synnyttämiseen ja ylläpitoon. Näistä suhteista käytetään usein termiä ”heikot siteet” (ks. Granovetter 1973). Tutkimukseemme osallistuneet pitivät yhteyttä perheisiinsä ja ystäviinsä aiemmassa kotimaassaan yleensä WhatsAppilla tai Facebookilla. Päivittäin ystävien tai perheen kanssa yhteydessä olevista monet (45 %) soittivat puheluita (usein myös internetin välityksellä) tai käyttivät tähän sosiaalista mediaa (40 %). Sen sijaan tekstiviestien (10 %) lähettäminen oli harvinaisempaa, samoin kuin Skypen (12 %) käyttö.

Paperittomien internetin ja sosiaalisen median käytön vaikutukset

Digitaalisten kuilujen kolmantena ulottuvuutena tutkimme internetin ja sosiaalisen median käytön myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia tutkimuksen kohderyhmässä. Merkittävä osa tätä koskevasta aineistosta perustuu paperittomien kanssa käytyihin keskusteluihin. Havainnoinnin tuloksia ja paperittomien kanssa käydyissä keskusteluissa esille nousseita asioita kuvataan suhteessa yksilöihin ja kokonaisjoukkoon. Kyselytulosten yhteydessä esitetään myös tarkempia jakaumia. Tutkimuksessa löytyi yleisiä vaikutuksia, jotka koskettivat hyvin monia paperittomia, mutta myös erityispiirteitä ja eroja yksilöiden välillä. Internetin ja sosiaalisen median käyttö vaikutti monin tavoin tutkimukseemme osallistuneisiin, ja yleensäkin siihen, että he olivat saapuneet Suomeen (ks. myös Jauhiainen ja Tedeschi 2021a, 152–160; Jauhiainen ja Tedeschi 2021b). Osan näistä vaikutuksista tutkimukseemme osallistuneet tunsivat. Osaa he eivät tiedostaneet, vaikka analyysimme perusteella vaikutukset heihin olivat ilmeisiä.

Aineistomme perusteella paperittoman ikä ja koulutus vaikuttivat oleellisesti siihen, millaisia myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia internetin ja sosiaalisen median käytöllä oli. Tilastollisia merkitsevyydestejä ei aineiston pienuudesta johtuen voitu toteuttaa. Hyvin monet tutkimukseen osallistuneista kokivat myönteiseksi vaikutukseksi sen, että he pystyivät yllä-

pitämään yhteyttä perheisiinsä ja ystäviinsä, luomaan heikkoja siteitä online-ystäviin ja lievittämään tilapäisesti stressiä sekä löytämään tietoa työstä, ruoasta tai majoituspaikasta. Toisaalta osa tutkimukseemme osallistuneista ei halunnut pitää yhteyttä aiempaan asuinmaahansa. Tämä on havaittu myös osalla muita maahanmuuttajia (ks. Aksoy ja Robins 2003; Chib, Holley ja Hua 2013). Osa paperittomista koki, että viranomaiset voivat valvoa heitä seuraamalla heidän tieto- ja viestintäteknologian käyttöönsä tai saada selville keitä he tapaaivat (ks. myös Wall, Campbell ja Janbek 2017). Osalle digitaalinen yhteydenpito antoi toivoa, toisille se toi ahdistusta – tyypillisesti molempia. Vastaavia vaikutuksia on havainnut Twigt (2018) tutkimuksessaan koskien epävirallisia muuttajia, jotka olivat jääneet jumiin haasteellisiin olosuhteisiin.

Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että sosiaalisen median käyttö vaikuttaa epävirallisen muuttoliikkeen toteutumismuotoihin (Ennaji ja Bignami 2019; Gillespie ym. 2016; Zijlstra ja van Liempt 2017; Yüksel 2022). Noin joka kolmas vastannut (35 %) esitti, että sosiaalisen median välityksellä saatu informaatio ja/tai vuorovaikutus vaikutti heidän päätökseensä tulla Suomeen. Vähintään muutaman kerran viikossa internetiä aiemmassa asuinmaassaan ja matkalla Suomeen käyttäneistä hieman useampi (41 %) esitti, että sosiaalisen median välityksellä saatu informaatio ja/tai vuorovaikutus vaikutti kyseisen henkilön päätökseen tulla Suomeen (16 %:a ei osannut sanoa; 43 % oli eri mieltä). Toisaalta hieman useampi (44 %) kaikista vastanneista oli tästä eri mieltä ja joka viides (21 %) ei osannut vastata kysymykseen. Sosiaalinen media vaikutti enemmän Suomen valintaan matkan kohteeksi kuin asumispaikkakunnan valintaan Suomessa (ks. Jauhiainen ja Tedeschi 2021b). Vastanneista joka kolmas (33 %) oli sitä mieltä, että informaatio ja/tai vuorovaikutus sosiaalisessa mediassa vaikuttivat heidän asuinpaikkakuntansa valintaan Suomessa (45 %:a oli eri mieltä; 22 %:a ei osannut sanoa).

Internetin ja sosiaalisen median käytön myönteiset vaikutukset

Kyselyvastausten ja havainnoinnin perusteella suurin osa tutkimukseen osallistuneista paperittomista koki hyötynsä internetin, sosiaalisen median ja/tai mobiilisovellusten käytöstä. Internetiä käyttäneistä monet (85 %) kokivat sen helpottavan elämää Suomessa (8 %:a ei osannut sanoa; 7 %:a oli eri mieltä). Eri mieltä olleet olivat tulleet Suomeen jo useita vuosia sitten (ts. vuonna 2015 tai aikaisemmin), olivat vähemmän koulutettuja ja yli 30-vuotiaita. Monilla pidempään Suomessa asuneilla paperittomilla oli jo sosiaalisia verkostoja, eivätkä he välttämättä tarvinneet sosiaalista mediaa yhteydenpitoon. Kaikki yli 30-vuotiaat eivät kuuluneet sukupolveen, jolle internetin ja sosiaalisen median käyttö oli arkipäiväistä. Kyselyvastausten perusteella lähes kaikki alle 30-vuotiaat korkeammin koulutetut kokivat, että internet, sosiaalinen media ja mobiilisovellukset olivat tärkeitä Suomessa selviämiseksi ja viihtymiseksi. Koulutus ja sukupolvien välinen ero vaikuttivat siten internetin ja sosiaalisen median käyttöön ja tätä kautta myös niiden vaikutuksiin, mikä on todettu myös aiemmin (Scheerder, van Deursen ja van Dijk 2017). Tämän artikkelin aineisto oli liian pieni ikää, koulutusta tai aiempaa asuinmaata koskevien erojen tilastollisen merkitsevyyden analysoimiseksi. Lisäksi kenttätutkimuksissa ei tavoitettu juurikaan iäkkäitä paperittomia, joita on Suomessa vain vähän (Jauhiainen ja Tedeschi 2021a).

Älypuhelimien sovelluksia voidaan käyttää internetin tiedonhaun lisäksi muihin myönteisiin tarkoituksiin, kuten nykyisen asuinmaan kielen oppimiseen tai viestintään muiden maahanmuuttajien kanssa. Kukaan tutkimukseemme osallistuneista ei osannut suomea ennen maahan tuloaan, eivätkä läheskään kaikki osanneet sujuvaa englantia. Vastanneista kolme viidestä (61 %) käytti suomen kielen oppimiseen erityisiä mobiilisovelluksia tai YouTubea (39 %:a ei käyttänyt). Kielen oppiminen vaatii taitoa, motivaatiota ja vähintään jonkin verran halua kotoutua Suomeen sekä olla yhteydessä maassa asuviin ihmisiin. Pelkkä kielen oppiminen ei riitä kotoutumiseen, vaan tähän tarvitaan myös monenlaisia sosiaalisia kontakteja kantaväestöön (Tedeschi, Vorobeva ja Jauhiainen 2022). Aktiivisimmat mobiilisovelluksia suomen kielen oppimiseen käyttäneet olivat töissä ja asuneet Suomessa jo useita vuosia. Harvat (8 %) osasivat suomea hyvin, lähes joka kolmas (29 %) kohtuullisesti, suurin osa (57 %) vähän ja harvat (6 %) eivät ollenkaan. Mobiilisovelluksia suomen kielen oppimiseen käyttäneistä melkein kaikki (92 %) halusivat jäädä Suomeen, ja suurin osa (57 %) arveli asuvansa Suomessa vielä kolmen vuoden jälkeen, eli vuonna 2022. Vastanneista 58 %:a käytti mobiilisovelluksia oppiakseen englantia (42 %:a ei käyttänyt). Suomi tai Englanti eivät olleet kenenkään äidinkieli, mutta niistä oli tullut yhteisiä käyttökieliä monille eri kielialueilta tulleille paperittomille.

Tutkimukseen osallistuneet kokivat älypuhelimien, internetin ja sosiaalisen median käytön myönteisten vaikutusten liittyvän erityisesti heidän sosiaalisiin suhteisiinsa. Aiemman tutkimuksen mukaan epäviralliset muuttajat lähettävät ja vastaanottavat entistä enemmän tarinoita, valokuvia ja videoita sosiaalisissa verkostoissaan (Aléncar, Kondova ja Ribbern 2019; Dekker, Engbersen ja Faber 2016, 539). Havaintojemme perusteella tutkimukseen osallistuneet käyttivät älypuhelimiaan usein tunteja kerrallaan. He soittivat puheluita tai käyttivät vuorovaikutukseen WhatsAppia tai Facebookia, lähettivät puhelimella valokuvia, videoita ja tekstiviestejä, pelasivat, kuuntelivat musiikkia, katsoivat YouTubea tai opiskelivat suomea tai englantia oppimissovellusten avulla. Viestintävälineiden ja -ohjelmien peruskäytössä oli yhtäläisyyksiä paperittomien ja suomalaisten välillä.

Tieto- ja viestintäteknologiat helpottavat eri puolille maailmaa hajaantuneiden perheiden ja ystävien yhteydenpitoa keskenään (Oiarzabal ja Reips 2012; Twigt 2018). Havainnoinnin perusteella monet tutkimukseen osallistuneista ylläpitivät vahvoja siteitä näiden välineiden ja internetin avulla. Yhteydenpito perheen kanssa toi vakautta paperittomien elämään, jolle oli tyypillistä epävarmuus tulevaisuudesta, toimeentulovaikeudet, yksinäisyys ja hylkäämisen kokemukset. Erityisesti yksin Suomeen tulleet (nykyiset) paperittomat korostivat tarvetta pitää yhteyttä perheeseensä aiemmassa kotimaassaan. Valokuvia perheenjäsenistä käytettiin esimerkiksi taustakuvina matkapuhelimissa. Eräs henkilöistä kertoi:

Näetkö, kuinka kaunis pikkusiskoni on? Hän kasvaa hyvin nopeasti, ja he lähettävät minulle kuvia hänestä WhatsAppin kautta. Olen niin ylpeä hänestä ja perheestäni, näetkö? He ovat kaikki niin kauniita, ja kaipaen heitä niin paljon.

Hän oli hyvin stressaantunut laittomasta asemastaan Suomessa, mutta yhteydenpito perheeseen toi elämään vakautta ja mielihyvää. Kuvien lähettäminen ja vastaanottaminen osoitti miten perhe ja ystävät muuttuivat. Osa tutkimuksessa mukana olleista paperittomista pyrki osoittamaan muille tilanteensa parempana kuin se todellisuudessa Suomessa oli.

Useat havainnoinnin kautta tutkimukseen osallistuneet paperittomat kokivat tärkeäksi sekä suoraan yhden henkilön kanssa viestimisen että sosiaalisen median kautta moniin yhteydessä olemisen. Jotkut nostivat esiin kaukana olevien perheenjäsenten ja ystävien kanssa puhumisen tärkeyden (puhelimitse, Skypellä tai muilla laitteilla). Yksi heistä totesi:

Minun täytyy puhua vanhempieni kanssa puhelimesta joka päivä. He ovat Itävallassa, ja minä olen täällä yksin. Olen niin huolissani, koska en ole heidän kanssaan. Jotain saattaa yhtäkkiä tapahtua heille ja voin menettää heidät. Ensimmäinen asia, jonka teen aamulla, on soittaa heille.

Jotkut soittivat tavallisia puheluita, koska internetyhteys heidän aiemmalla kotiseudullaan oli huono tai vastaanottajat eivät käyttäneet sosiaalista mediaa.

Internet ja sosiaalinen media olivat paperittomille tärkeitä myös satunnaisen heikkojen siteiden muodostamisessa ja niiden kehittämisessä kohti ystävyyttä. Osa tutkimuksessa mukana olleista sai tuttavuuksia ja ystäviä matkallaan Suomeen ja piti yhteyttä heihin. Useimmat (58 %) tutkimukseemme osallistuneista pitivät yhteyttä näihin tuttavuihin sosiaalisen median kautta, ja harvemmat (40 %) soittivat heille puheluita. Joillekin vahvojen siteiden muodostaminen oli haasteellista Suomessa, ja digitaaliset yhteydet auttoivat korvaamaan tätä puutetta. Eräs henkilö totesi:

Tämä uusi online-peli on erittäin hyvä, koska saan sillä jatkuvasti uusia ystäviä. He ovat kaikkialta maailmasta, ja pidän siitä todella, varsinkin kun pystyn myös puhumaan, enkä vain viestittelemaan heidän kanssaan. Osaan puhua englantia, ja se on hyvä. Keskustelen todella monien kanssa ja opin myös muita kieliä. Täällä [Suomessa] en voi puhua paikallisten ihmisten kanssa. Olen hyvin ujo, ja minulla on vaikutelma, että suomalaiset eivät halua minun puhuvan heille.

Nämä ”verkkoystävät” olivat aluksi heikkoja siteitä, mutta heistä oli mahdollista kehittyä Suomen ulkopuolisia vahvoja siteitä.

Sosiaalisen median välityksellä tai maahanmuuttajien etnisten ryhmien kautta suullisesti muodostetut epäviralliset verkostot auttoivat joskus paperittomia löytämään majoituspaikan yöksi, ruokaa, vaatteita tai työpaikan. Eräs paperiton kondiittori löysi työn Facebookin välityksellä:

Kun saavuin tänne [Suomeen], aloin myydä leivonnaisiani Facebookissa [koska olen kondiittori]. Nykyinen pomoni löysi minut sieltä. Hän sanoi etsivänsä täsmälleen minun kaltaistani henkilöä, ja hän tarjosi minulle työpaikan myymälässä, ja hyväksyin sen.

Internetin ja sosiaalisen median käytön kielteiset vaikutukset

Paperittoman sosiaalinen, kulttuurinen ja muu tausta ja hänen toiveensa vaikuttivat siihen, miten hän koki internetin ja sosiaalisen median informaation, uskoiko hän siihen ja miten hän toimi tähän tietoon nojautuen (Borkert, Fischer ja Jafi 2018; Ruokolainen ja Widén 2020). Osa tutkimukseemme osallistuneista paperittomista koki internetin ja sosiaalisen

median käytöllä olevan myös kielteisiä vaikutuksia. Haavoittuvasta asemasta ja syrjäytyneisyydestä johtuen he havaitsivat ja tulkitsivat maahanmuuttoon liittyviä seikkoja eri tavoin kuin suurin osa valtaväestöstä. Informaatio internetissä ja sosiaalisessa mediassa saattoi näyttää totuudenmukaiselta, mutta osoittautua vääräksi, puutteelliseksi tai vanhentuneeksi. Tarkoituksellisesti tai tahattomasti välitetty väärä tieto tai valeutiset sosiaalisessa mediassa saattoivat johtaa värien toiveiden heräämiseen tai epärealistisiin odotuksiin ja aiheuttaa heille merkittävää haittaa.

Kyselyyn vastanneista vajaa puolet (44 %) oli saanut väärää tietoa Suomesta joko ennen maahan tuloaan tai Suomessa oleskelun aikana (56 %:a ei ollut saanut). Useampi kuin joka kolmas (37 %) kertoi saaneensa väärää tietoa Suomesta nimenomaan sosiaalisen median kautta (15 %:a ei osannut vastata, 48 %:a ei ollut saanut), ja lähes yhtä moni (34 %) jostain muualta kuin sosiaalisesta mediasta (18 %:a ei osannut vastata, 48 %:a ei ollut saanut). Muita useammin haitallista väärää tietoa olivat saaneet vähän kouluttautuneet ja/ tai alaikäiset. Tällä vastaajaryhmällä ei ollut kykyä arvioida kriittisesti saamaansa tietoa, ja he olivat siten alttiimpia käyttämään informaatiolähteitä, joiden luotettavuudesta ei ollut takeita. Aiemman tutkimuksen perusteella tämä on tyypillistä monille epävirallisille muuttajille (Wall, Campbell ja Janbek 2017).

Epävirallisten muuttajien parissa liikkuu usein voimakkaita huhuja (Aléncar, Kondova ja Ribbern 2019; Carling ja Sagmo 2015). Wallin, Campbellin ja Janbekin (2017, 240) mukaan epävarmuus tulevaisuudesta altistaa epäviralliset muuttajat väärälle tiedolle ja stereotyyppioille. Moni tapaamamme paperiton uskoi huhuihin, jotka levisivät hänen verkostojensa, kontaktiensa ja sosiaalisen median kautta. Monet kuuluivat näitä huhuja äidinkielellään, mikä teki niistä helpommin omaksuttavia ja seurattavia. Huhut, epäviralliset tiedot ja valeutiset vaikuttivat tutkimuksessa mukana olleiden henkilöiden muuttopäätöksiin ja Suomen valitsemiseen kohdemaaksi. He kuuluivat Suomen valintaa tukevia uusia huhuja ja kommentteja matkallaan Eurooppaan ja Euroopassa (vrt. Dekker ym. 2018). Sosiaalista mediaa käytetään aiemman tutkimuksen mukaan paitsi informaation saamiseen myös saadun tiedon luotettavuuden tarkistamiseen. Aina se ei tuota tulosta, koska vertaisryhmällä ei ole luotettavaa ja ajankohtaista tietoa kyseisestä aihepiiristä (Aléncar, Kondova ja Ribbern 2019.)

Esimerkiksi Facebookissa jaettiin tarinoita ja suosituksia, joilla voisi saada turvapaikan Suomesta. Tarinat ja epäviralliset suositukset vaikuttivat lupaavilta ja luotettavilta, vaikka ne eivät aina olleetkaan sitä. Osa tutkimuksemme kohderyhmään kuuluneista seurasi näitä sosiaalisen median suosituksia, mikä johti lopulta heidän paperittomuuteensa Suomessa. Yksi heistä mainitsi: ”Löysin tämän tiedon Facebook-ryhmistä [...] että Suomi on ensimmäisellä sijalla ihmisoikeuksissa [...] Siksi olen täällä.” Toinen kertoi:

Halusin mennä mahdollisimman kauas maastani. Halusin jotain aivan erilaista ja etsin turvallista paikkaa. Suomi oli minulle juuri se paikka. Se kerrottiin minulle sosiaalisessa mediassa. Huomasin myöhemmin, että [...] todellisuus oli hyvin erilainen kuin odotin.

Kolmas tutkimukseemme osallistuneista kertoi, että hänen sukulaisensa asui Suomessa jo ennen kuin hän oli tullut maahan. Sukulainen suositteli, että hän tulisi Suomeen, koska ”täällä on niin helppoa saada turvapaikka ja sitten työpaikka ja mahdollisuus jäädä maahan”. Sukulaisen kertomus oli tukenut hänen toivettaan ja johtanut muuttopäätökseen,

mutta lopputulos ei ollut vastannut tämän paperittoman odotuksia. Aiemmassa tutkimuksessa on myös todettu, että todellisuus ei usein vastaa kerrottua, mutta paperittomien tulee selviytyä näissäkin tilanteissa (Borkert, Fischer ja Jafi 2018).

Monilla tapaamillamme henkilöillä oli tuoreita traumaattisia kokemuksia. Keino paeta näitä oli lopettaa yhteydenpito aiempaan kotimaahan, mukaan lukien ystäviin ja perheeseen siellä (ks. myös Aksoy ja Robins 2003). Osa tutkimistamme henkilöistä koki, että internetin ja sosiaalisen median yleisyys vaikeutti heidän mahdollisuuksiaan ylläpitää etäisyyttä niin perheeseen ja ystäviin kuin viranomaisiin ja vihollisiin. Vaikka paperiton ei halunnut olla yhteydessä aiempiin kontakteihinsa, hänestä löytyi digitaalisia jälkiä sosiaalisessa mediassa. Nämä jäljet saattoivat kiinnittää paperittoman hänen aiempaan kotimaahansa ja elämäänsä ennen Suomeen tuloa. Jotkut tutkimukseemme osallistuneista pelkäsivät, että jos heidän oleskelunsa Suomessa tulee ilmi, se voisi aiheuttaa vaikeuksia heidän perheelleen tai ystävilleen. Aiemman kotimaan viranomaiset voisivat tulkita turvapaikan hakemisen petturuudeksi, ja tästä voitaisiin rankaista paperittoman sukulaisia. Viranomaiset voivat jäljittää paperittomiin liittyviä seikkoja tutkimalla heidän matkapuhelimen, internetin ja sosiaalisen median käyttöään.

Tutkimukseemme osallistuneet paperittomat kokivat, että internetissä oli vaikea löytää turvapaikkamenettelyä ja paperittomien asemaa koskevia selkeitä virallisia tietoja. Tämä pakotti monet kääntymään sosiaalisen median puoleen selviytyäkseen jokapäiväisessä elämässään, esimerkiksi etsimään työtä, majoitusta, ruokaa tai vaatteita epävirallisten kanalien kautta. Internetistä löytyvä epävirallinen, väärä tieto oli näennäisesti selkeämpää, yleisempää ja saavutti paremmin paperittomat kuin viranomaisten verkkosivustoilla esitetyt kielellisesti vaikeasti ymmärrettävät ja byrokraattisen monimutkaiset ohjeet. Aiemmat tutkimukset osoittavat myös, että epäluottamus hallintovetoista neuvontaa kohtaan voi johtaa siihen, että epäviralliset muuttajat turvautuvat epävirallisiin sosiaalisen median lähteisiin (Williams ja Baláz 2012, 178).

Monet tutkimukseemme osallistuneista henkilöistä kertoivat, että internetissä ja sosiaalisessa mediassa levitetyt väärät tiedot ja huhut olivat johtaneet heitä harhaan. Esimerkiksi ennen paperittomaksi päättymistään turvapaikanhakijat olivat saattaneet mennä naimisiin suomalaisen kanssa, antaa kastaa itsensä kristityksi tai julistautua homoseksuaaliksi – joku oli toteuttanut jopa kaikki nämä kolme, koska sosiaalisessa mediassa oli kiertänyt huhuja, joiden mukaan näin saisi turvapaikan Suomesta. Huhut olivat osoittautuneet Suomessa virheelliseksi informaatioksi, mistä Suomen maahanmuuttoviranomaiset olivat heitä varoitaneet (Migri 2019). Myös aiemmassa tutkimuksessa on huomattu, että epäviralliset maahanmuuttajat voivat strategisena valintana kääntyä kristinuskoon turvapaikan saamiseksi (Akcapar 2006). Maahanmuuttoviraston mukaan osa paperittomista kääntyy turvapaikkamenettelyn aikana muslimista kristityksi tai kertoo olevansa homoseksuaali (Migri 2019). Jos tämä kävisi ilmi aiemmassa kotimaassa, tieto voisi aiheuttaa vaikeuksia heidän perheelleen, sukulaisilleen tai ystävilleen, ja tämän kautta myös paperittomalle itselleen. Turvapaikanhakijan tulee osoittaa seksuaalivähemmistöön kuuluminen turvapaikkamenettelyn aikana, mikä on monille haasteellista. Tätä aihetta on käsitelty esimerkiksi Asku Asikaisen (2018) dokumenttielokuvassa ”Seksuaalivähemmistöön kuuluva turvapaikanhakija jää usein yksin – Miten voin todistaa maahanmuuttovirastolle olevani homo?”.

Osa tutkimukseemme osallistuneista henkilöistä päätyi paperittomaksi Suomessa, koska he eivät osanneet tai pystyneet tuomaan julki turvapaikkamenettelyssä tilanteensa kannalta oleellisia asioita saadakseen turvapaikan. He kertoivat, etteivät olleet osanneet esittää turvapaikan hakemiseen liittyviä tapahtumia loogisesti oikeassa järjestyksessä tai oikeilla termeillä, joten maahanmuuttoviranomaiset eivät olleet vakuuttuneet kertomuksen aitoudesta. Nämä paperittomiksi päätyneet eivät olleet saaneet sosiaalisesta mediasta tai vertaisryhmistä riittävän tarkkoja ohjeita kertomuksen esittämiseen tai he eivät kyenneet tai halunneet enää muistaa oikein monimutkaisia ja traumaattisia seikkoja. Monet tutkimukseemme osallistuneista kertoivat, että he eivät olleet käyttäneet internetiä turvapaikan hakemiseen liittyvien tietojen hankkimiseen, vaan mielsivät kasvokkain avustajan kanssa käydyn toiminnan helpommaksi turvapaikkamenettelyn aikana (ks. myös Jauhiainen ja Tedeschi 2021a, 61–91).

Sosiaalisen median kanavien kautta levitetään myös tietoisesti propagandaa maahanmuuttajia vastaan, ja tämä saattaa lisätä turvapaikanhakijoiden ja paperittomien syrjintää. Aiemman tutkimuksen mukaan osa mediaviesteistä voi lisätä maahanmuuttajaryhmiä koskevia stereotyyppisiä, kielteisiä määrittelyjä ja kielteisiä asenteita maahanmuuttoa kohtaan (Boomgaarden ja Vliegenthart 2009; Eberl ym. 2018, 207). Tämä koski myös vuonna 2015 Suomeen tulleita irakilaisia miehiä turvapaikanhakijoina ja paperittomina (Jauhiainen ja Tedeschi 2021a, 159).

Yksi tutkimukseen osallistunut nuori paperiton irakilaismies totesi järkyttyneenä:

Tiedätkö, kun tapaan tai puhun jonkun suomalaisen kanssa, näiden internetissä ja sosiaalisessa mediassa esiintyvien uutisten vuoksi en enää sano, että olen irakilainen. He menevät pois, eivätkä halua puhua minulle, koska olen paha kaveri Irakista. Mutta en ole paha! En ole tehnyt mitään väärin. Siksi sanon olevani Turkista. Jos sanon näin, niin sitten he puhuvat minulle.

Johtopäätökset

Tutkimme Suomessa asuvien paperittomien maahanmuuttajien internetin ja sosiaalisen median käyttöä sekä digitaalisten kuilujen kehitystä heidän Suomeen suuntautuneen matkansa eri vaiheissa. Vahvistamme aiempia tutkimustuloksia osoittamalla, että valtaosa epävirallisista maahanmuuttajista käyttää tieto- ja viestintäteknologioita, internetiä ja sosiaalista mediaa. Hyvin monet tutkimukseemme osallistuneista käyttivät matkapuhelimia ja internetiä jo ennen Suomeen saapumistaan, yleensä useammin kuin kantaväestö aiemmassa asuinmaassa. Matkan aikana käyttö vaihteli resursseista ja konteksteista riippuen. Suomessa käytännöllisesti katsoen kaikki heistä käyttivät matkapuhelinta ja internetiä, ja monet sosiaalista mediaa jopa enemmän kuin suomalaiset. Eniten internetiä ja sosiaalista mediaa käyttivät korkeammin koulutetut ja nuoret paperittomat. Ensimmäisen ja toisen ulottuvuuden digitaaliset kuilut kapenivat, mutta kaikki erot eivät kadonneet. Erot liittyivät erityisesti demografiin ja kulttuurisiin taustatekijöihin, mutta aineisto oli liian pieni analysoimaan havaittujen erojen tilastollista merkitsevyyttä.

Älypuhelinien, internetin ja sosiaalisen median käyttö kuului tutkimukseemme osallistuneiden paperittomien arkipäivään Suomessa. Paperittomien tilanne ei välttämättä ole samanlainen kaikkialla EU:ssa, erityisesti oleskelun alkuvaiheessa. Merkittävä osa tutkimukseemme

osallistuneista oli asunut Suomessa vuosikausia ennen paperittomaksi joutumistaan. Tämä vaikutti siihen, miten, missä ja mihin tarkoitukseen he käyttivät älypuhelinia, internetiä ja sosiaalista mediaa. Tämä on huomioitava vertailtaessa Suomea muihin maihin ja tehtäessä johtopäätöksiä paperittomien internetin ja sosiaalisen median käytöstä.

Kolmannen ulottuvuuden digitaalinen kuilu tieto- ja viestintäteknologioiden, internetin ja sosiaalisen median käytön vaikutuksista avautui ja kuroutui tutkimukseemme osallistuneiden keskuudessa eri tavoin eri konteksteissa. Paperittomat kokivat, että internetin ja sosiaalisen median käytöllä oli heille sekä välittömästi että pitkän ajan kuluessa niin myönteisiä kuin kielteisiä vaikutuksia. Osa päätyi paperittomaksi, koska tukeutui internetin ja sosiaalisen median epäviralliseen, väärään informaatioon ja epämääräisiin huhuihin sekä virheellisiin neuvoihin koskien turvapaikan saamista Suomesta. Osa halusi jättää kaiken entisen taakseen, mutta tieto heistä pysyi ja levisi sosiaalisessa mediassa. Nämä henkilöt kokivat internetin ja sosiaalisen median läpäisevyyden sekä niiden jättämät digitaaliset jäljet kielteisinä. Toisaalta useat kokivat myönteisenä mahdollisuuden ylläpitää ja vahvistaa sosiaalisia siteitä perheeseen ja ystäviin aiemmassa kotimaassa ja eri puolilla maailmaa internetin ja sosiaalisen median kautta. Paperittomat kertoivat viestintäteknologioiden välityksellä muille omasta elämästään. Monet etsivät internetistä ja sosiaalisesta mediasta tietoa asuin- tai työpaikasta, oikeuksistaan ja nykyisestä kotiseudustaan Suomessa. Välineitä käytettiin myös oppimiseen, aiemman kotimaan tapahtumien seuraamiseen ja viihteeseen.

On edelleen tärkeää tutkia ensimmäisen ja toisen ulottuvuuden digitaalisia kuiluja, jotta saadaan tarkkoja tietoja käytön yleisyydestä, tavoista ja merkityksistä epävirallisen muutoliikkeen eri vaiheissa. Suomessakaan kaikki paperittomat eivät voi liikkua vapaasti julkisessa tilassa. Heille digitaaliset kuilut ovat yhä todellisia, vaikka tässä tutkimuksessa heitä ei juuri tavoitettukaan. Jatkotutkimuksen aiheita Suomessa voisivat olla transnationaaliset käytännöt paperittomien digitaalisissa verkostoissa, miten he hyödyntävät internetiä ja sosiaalista mediaa arkipäivässä selviytymiseen ja kotoutumiseen, sekä minkälaisia ovat sosiaalista mediaa käyttämättömien paperittomien verkostot.

Vaikka toimijoilla on erilaisia tavoitteita, viranomaisten, paperittomia tukevien järjestöjen ja paperittomien välistä kumppanuutta tarvitaan, jotta heidän oikeuksiaan ja mahdollisuuksiaan koskeva viestintä internetissä olisi mahdollisimman selkeää, sisällöltään oikeaa ja ajankohtaista, ja jotta tietoa olisi tarjolla myös heidän äidinkiellillään. Tähän tavoitteeseen voisi liittyä myös järjestöjen ja paperittomien vertaisryhmien toteuttama kriittisen media-lukutaidon koulutus paperittomien keskuudessa Suomessa.

Artikkeli perustuu aineistoomme, jota on käsitelty englanninkielisessä kirjassamme Undocumented Migrants and Their Everyday Lives (Springer). Tässä artikkelissa olemme syventäneet digitaalisten kuilujen käsitteellistä tarkastelua ja hyödyntäneet aihepiirin uudempaa kirjallisuutta aineiston tulkinnassa ja johtopäätöksissä.

Kirjallisuus

- Akcapar, Sebnem. 2006. "Conversion as a migration strategy in a transit country: Iranian Shiites becoming Christians in Turkey." *International Migration Review* 40 (4): 817–853. doi:10.1111/j.1747-7379.2006.00045.
- Aksoy, Asu ja Kevin Robins. 2003. "Banal transnationalism: The difference that television makes." Teoksessa *The Media of Diaspora*, toimittanut Karim Haiderali Karim, 89–104. London: Routledge.
- Aléncar, Amanda, Katerina Kondova ja Wannes Ribbern. 2019. "The smartphone as a lifeline: An exploration of refugees' use of mobile communication technologies during their flight." *Media, Culture and Society* 41 (6): 828–844. doi: 10.1177/0163443718813486.
- Asikainen, Asku. 2018. "Seksuaalivähemmistöön kuuluva turvapaikanhakija jää usein yksin - 'Miten voin todistaa maahanmuuttovirastolle olevani homo?'" *Yle Dokumentit* 3.12.2018. Luettu 5.5.2021. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/12/03/seksuaalivahemmistoon-kuuluva-turvapaikanhakija-jaa-usein-yksin-miten/>.
- Bacigalupe, Gonzalo ja María Cámara. 2012. "Transnational families and social technologies: Reassessing immigration psychology." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38 (9): 1425–1438. doi.org/10.1080/1369183X.2012.698211.
- Bambauer, Derek. 2013. "Censorship v3.1." *IEEE Internet Computing* 17 (3): 26–33. doi: 10.1109/MIC.2013.23.
- Boomgaarden, Hajo ja Rens Vliegthart. 2009. "How news content influences anti-immigration attitudes: Germany, 1993–2005." *European Journal of Political Research* 48 (4): 516–542. doi: 10.1111/j.1475-6765.2009.01831.
- Borkert, Maren, Karen Fisher ja Eiad Yafi. 2018. "The best, the worst, and the hardest to find: How people, mobiles, and social media connect migrants in(to) Europe." *Social Media + Society* 4 (1): 1–11. doi: 10.1177/2056305118764428.
- Burt, Ronald. 2001. "Bandwidth and echo: Trust, information, and gossip in social networks." Teoksessa: Rauch, James ja Alessandra Casella (toim.) *Networks and Markets: Contributions from Economics and Sociology*, 30–74. New York: Russell Sage Foundation.
- Carling, Jørgen ja Tove Sagmo. 2015. "Rumour and migration." Paper presented at *The Changing Face of Global Mobility*. International Migration Institute, Oxford, January 13–15.
- Chib, Arun, Holley Wilkin ja Sri Hua. 2013. "International migrant workers' use of mobile phones to seek social support in Singapore." *Information Technologies @ International Development* 9 (4): 19–34.
- Chinn, Menzie ja Robert Fairlie. 2007. "The determinants of the global digital divide: A cross-country analysis of computer and Internet penetration." *Oxford Economic Papers* 59: 16–44. doi: 10.3386/w10686.
- Crawley, Helen ja Jessica Hagen-Zanker. 2019. "Deciding where to go: Policies, people and perceptions shaping destination preferences." *International Migration* 57 (1): 20–35. doi.org/10.1111/imig.12537.
- Cruz-Jesus, Frederico, María Vicente, Fernando Bacao ja Tiago Oliveira. 2016. "The education-related digital divide: An analysis for the EU-28." *Computers in Human Behavior* 56: 72–82. doi.org/10.1016/j.chb.2015.11.027.
- de Haas, Hein. 2021. "A theory of migration: the aspirations-capabilities framework." *Comparative Migration Studies* 9 (8): 1–35.
- Dekker, Rianne ja Godfried Engbersen. 2014. "How social media transform migrant networks and facilitate migration." *Global Networks* 14: 401–418. doi.org/10.1111/glob.12040.
- Dekker, Rianne, Godfried Engbersen ja Marije Faber. 2016. "The use of online media in migration networks." *Population, Space and Place* 22: 539–551. doi.org/10.1002/psp.1938.
- Dekker, Rianne, Godfried Engbersen, Jeanine Klaver ja Hanna Vonk. 2018. "Smart refugees: How Syrian asylum migrants use social media information in migration decision-making." *Social Media + Society* 4 (1): 1–11. doi.org/10.1177/2056305118764439.
- Eberl, Jacob-Moritz, Christine Meltzer, Tobias Heidenreich, Beatrice Herrero, Nora Theorin, Fabienne Lind, Rosa Berganza, Hajo Boomgaarden, Christian Schemer ja Jesper Strömbäck. 2018. "The European media discourse on immigration and its effects: A literature review." *Annals of the International Communication Association* 42 (3): 207–223. doi.org/10.1080/23808985.2018.1497452.
- Ennaji, Moha ja Filippo Bignami. 2019. "Logistical tools for refugees and undocumented migrants: smartphones and social media in the city of Fès." *Organisation, Labour @ Globalisation* 13 (1): 62–78. doi: 10.2307/j50010512.
- Frouws, Bram, Melissa Phillips, Ashrah Hassan ja Mirjam Twigt. 2016. "Getting to Europe the Whatsapp way: The use of ICT in contemporary mixed migration flows to Europe." *Regional Mixed Migration Secretariat Briefing Paper* 2016.

- Gillespie, Marie, Lawrence Ampofo, Margaret Cheesman, Becky Faith, Evgenia Iliadou, Ali Issa, Souad Osseiran ja Dimitris Skleparis. 2016. *Mapping Refugee Media Journeys. Smartphones and Social Media Networks (Research Report)*. Luettu 8.5.2021. http://www.open.ac.uk/ccig/sites/www.open.ac.uk/ccig/files/Mapping%20Refugee%20Media%20Journeys%2016%20May%20FIN%20MG_o.pdf.
- Gillespie, Marie, Souad Osseiran ja Margaret Cheesman. 2018. "Syrian refugees and the digital passage to Europe: Smartphone infrastructures and affordances." *Social Media + Society* 4 (1): 1–12. doi.org/10.1177/2056305118764440.
- Gonzales, Amy. 2016. "The contemporary US digital divide: from initial access to technology maintenance." *Information, Communication and Society* 19 (2): 234–248. doi.org/10.1080/1369118X.2015.1050438.
- Granovetter, Mark. 1973. "The strength of weak ties." *American Journal of Sociology* 78 (6): 1360–1380.
- Gray, Tricia, Jason Gainous ja Kevin Wagner. 2016. "Gender and the digital divide in Latin America." *Social Science Quarterly* 98: 326–340. doi.org/10.1111/ssqu.12270.
- Hargittai, Eszter ja Amanda Hinnant. 2008. "Digital inequality. Differences in young adults' use of the Internet." *Communication Research* 35: 602–621. doi.org/10.1177/0093650208321782.
- Hilbert, Martin. 2011. "Women's studies international forum digital gender divide or technologically empowered women in developing countries? A typical case of lies, damned lies, and statistics." *Women's Studies International Forum* 34: 479–489.
- International Telecommunication Union. 2021. Statistics on mobile phone penetration and the Internet use. Luettu 3.3.2022. <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx>.
- Jauhiainen, Jussi ja Miriam Tedeschi. 2021a. *Undocumented Migrants and their Everyday Lives. The Case of Finland*. Berlin: Springer.
- Jauhiainen, Jussi ja Miriam Tedeschi. 2021b. Paperittomien muuttoliike Suomeen, Suomessa ja Suomesta. *Terra* 133 (4): 203–216.
- Könönen, Jukka. 2018. "Epävirallisen muuttoliikkeen moninaiset muodot Suomessa: Ulkomaalaisten säilöönotto ikkunana paperittomuuteen." *Sosiologia* 55 (4): 366–383.
- Latonero, Mark ja Paula Kift. 2018. "On digital passages and borders: Refugees and the new infrastructure for movement and control." *Social Media and Society* 4 (January–March). doi.org/10.1177/2056305118764432.
- Leung, Linda. 2018. *Technologies of Refuge and Displacement: Rethinking Digital Divides*. London: Rowan & Littlefield.
- Leurs, Kevin ja Koen Smets. 2018. "Five questions for digital migration studies: Learning from digital connectivity and forced migration in(to) Europe." *Social Media and Society* 4 (January–March): 1–16. doi.org/10.1177/2056305118764425.
- Merisalo, Maria ja Jussi Jauhiainen. 2020a. "Digital divides and the Internet use among asylum-related migrants: Comparing Internet use and smartphone ownership." *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 111 (5): 689–704. <https://doi.org/10.1111/tesg.12397>.
- Merisalo, Maria ja Jussi Jauhiainen. 2020b. "Asylum-related migrants' social media use, mobility decisions, and resilience." *Journal of Immigrants and Refugee Studies* 19 (2): 184–198. doi.org/10.1080/15562948.2020.1781991.
- Migri. 2019. "Migri vastaa: Miten kristinuskoon kääntyminen vaikuttaa turvapaikkapäätökseen?" 22.8.2019. Luettu 5.5.2021. <https://migri.fi/-/migri-vastaa-miten-kristinuskoon-kaantyminen-vaikuttaa-turvapaikkapaatokseen-/>.
- Nedelcu, Mihaela ja Ibrahim Soysüren. 2022. "Precarious migrants, migration regimes and digital technologies: the empowerment-control nexus." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 48 (8): 1821–1837. doi.org/10.1080/1369183X.2020.1796263.
- Oiarzabal, Pedro ja Ulf-Dietrich Reips. 2012. "Migration and diaspora in the age of information and communication technologies." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 38 (9): 1333–1338. doi.org/10.1080/1369183X.2012.698202.
- Poliisihallitus. 2017. "Laittoman maahantulon ja maassa oleskelun vastainen toimintaohjelma 2017–2020." *Poliisihallituksen julkaisusarja*, 1/2017.
- Ruokolainen, Hilda ja Gunilla Widén. 2020. "Conceptualising information in the context of asylum seekers." *Information Processing and Management* 57: 102127. doi.org/10.1016/j.ipm.2019.102127.
- Scheerder, Alike, Alexander van Deursen ja Jan van Dijk. 2017. "Determinants of Internet skills, uses and outcomes. A systematic review of the second and third-level digital divide." *Telematics and Informatics* 34: 1607–1624. doi.org/10.1016/j.tele.2017.07.007.
- Sisäministeriö. 2016. *Toimenpidesuunnitelma laittoman maassa oleskelun ehkäisyyn ja hallintaan*. 16.12.2016. Helsinki: Sisäministeriö.

- Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. 2020. "Paperittomien terveydenhuolto." Luettu 13.10.2020. <https://stm.fi/paperittomien-terveydenhuolto>.
- Tedeschi, Miriam, Ekaterina Vorobeva ja Jussi Jauhiainen. 2022. "Transnationalism: current debates and new perspectives." *GeoJournal* 87: 603–619. doi.org/10.1007/s10708-020-10271-8.
- Twigt, Mirjam. 2018. "The mediation of hope: Digital technologies and affective affordances within Iraqi refugee households in Jordan." *Social Media + Society* 2018 (January–March): 1–14. doi.org/10.1177/2056305118764426.
- Van Deursen, Alexander ja Jan van Dijk. 2014. *Digital Skills. Unlocking the Information Society*. Springer: Berlin.
- Ververis, Vasilis, Sophia Marguel ja Benjamin Fabian. 2019. "Cross-country comparison of Internet censorship: A literature review." *Policy and Internet* 12 (4): 450–473. doi.org/10.1002/poi3.228.
- Vicente, María ja Ana López. 2011. "Assessing the regional digital divide across the European Union-27." *Telecommunications Policy* 35: 220–237. doi.org/10.1016/j.telpol.2010.12.013.
- Wall, Melissa, Madeline Otis Campbell ja Dana Janbek. 2017. "Syrian refugees and information precarity." *New Media & Society* 19: 240–254. doi.org/10.1177/1461444815591967.
- Williams, Allan ja Vladimír Baláž. 2012. "Migration, risk, and uncertainty: Theoretical perspectives." *Population, Space and Place* 18: 167–180. doi.org/10.1002/psp.663.
- Zijlstra, Judith ja Ilse van Liempt. 2017. "Smart(phone) travelling: Understanding the use and impact of mobile technology on irregular migration journeys." *International Journal Migration and Border Studies* 3 (2/3): 174–191. doi:10.1504/IJMB.2017.083245.
- Yüksel, Ilke. (2022). Empowering experiences of digitally mediated flows of information for connected migrants on the move. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 48 (8): 1838–1855. doi.org/10.1080/1369183X.2020.1796263.